

Medlemmer av Fredriksstad
Graastensmureres Fagforening ved
innvielsen av den nye fanen i 1898.

JORUNN BJØRGUM

Arbeiderpartiet og LO i historisk perspektiv

Å lage en ny faglig landsorganisasjon vil være å «dræbe sin egen mor, dræbe Det norske Arbeiderparti», skrev partifaderen Chr. Holtermann Knudsen i debatten forut for at LO ble stiftet i 1899. Uttalelsen går til kjernen i forholdet mellom Arbeiderpartiet og LO i et historisk perspektiv. Parti og fagbevegelse var i utgangspunktet ett og har utviklet seg gjennom over hundre år i et nærmest symbiotisk forhold. Det følgende er en skissemessig framstilling av de første fasene i denne utviklingen.

Partigrunnleggeren Chr. Holtermann Knudsens hensikt med å stifte Arbeiderpartiet i 1887 var å etablere et koordinerende organ for de fag- og arbeiderforeningene som vokste fram fra 1880-årene, et organ som også kunne fungere som støttespiller og talsmann for foreningene overfor myndighetene og samfunnet. Arbeiderpartiet var med andre ord fra begynnelsen tenkt nærmest som en faglig landsorganisasjon. Øverst på programmet stod nok alminnelig stemmerett, men ellers var partiets hovedsaker knyttet til arbeidernes levkår og arbeidsforhold, og regler for streikestøttearbeid var et framtrædende innslag i partiets vedtekter, i partiets lover som det het. Partiet definerte som sin oppgave å organisere arbeiderklassen - i første omgang til kamp for bedre lønns- og arbeidsforhold. På lengre sikt gjaldt kampen arbeiderklassens «befrielse» gjennom sosialisering av produksjonsmidlene, gjennom «arbeidsmidlernes overgang til samfundets fælleseieendom», og ved å erstatte det kapitalistiske produksjonssystem med et sosialistisk.¹

Dette betyr at Arbeiderpartiet hadde et annet opphav enn de andre organisasjonene som på denne tiden også kalte seg partier, nemlig Høire og Venstre. Disse partiene hadde sitt opphav i Stortinget, i landets styrende elite, og vesentlig i overklasse og middelklasse. Den grad av partiorganisasjon de bygde, hadde sitt utgangspunkt i de parlamenta-

riske partigruppene og dreide seg helst om velgerforeninger som mobiliserte i tilknytning til valgene. Arbeidersamfunnsbevegelsen fra 1860-årene og den nære kontakt arbeidersamfunnene en tid hadde med Venstre, kan ikke sies å endre dette hovedmønsteret.

Arbeiderpartiet hadde derimot sitt opphav i fagforeningene, dvs. i organisasjonslivet, og i arbeiderklassen. I den grad identitet har med opphav å gjøre, er – eller var – Arbeiderpartiet noe annet enn de andre «partiene». Vi minnes Seips ord om Arbeiderpartiet som ørnen blant partiene. «Når vi bruker betegnelsen parti om dem alle, er det på samme

«Når vi bruker betegnelsen parti om dem alle, er det på samme måte som vi bruker ordet fugl både om en høne og om en ørn.»

måte som vi bruker ordet fugl både om en høne og om en ørn,» som han sa.² Seip trakk fram andre aspekter enn det jeg gjør for å begrunne sin karakteristik, men mange av de elementene han viste til har sitt utspring i denne forskjellige opprinnelsessituasjonen.

I Arbeiderpartiets program og lover var fagorganisasjonspreget fra starten av helt klart. Det første programmet hadde knappe fire punkter.» 1. Almindelig stemmeret. 2. Indførelse av arbeiderbeskyttelseslov med normalarbeidsdag. 3. Al told paa nødvendighedsartikler ophæves og direkte skat efter stigende skala indføres. 4. Arbeiderorganisationen vil støtte berettigede og anerkjendte arbeidsnedlæggelser.»³ De første tre punktene gjaldt krav overfor myndighetene, det siste organisasjonens egen virksomhet. Ved siden av stemmerettskravet i første punkt,⁴ var hovedsaken altså arbeidernes arbeidsforhold og levkår samt streikestøtte.⁵

I motsetning til det korte programmet, var Arbeiderpartiets første «lover» mer omfattende. I første punkt, en slags formålsparagraf, het det at partiet skulle «utsende dygtige medlemmer» for å organisere landets arbeidere i fag- og arbeiderforeninger. Videre tok man sikte på opplysnings- og agitasjonsvirksomhet, på bevisstgjøring om man vil, gjennom aviser og brosjyrer. Partiet skulle «søke utgit arbeiderblade, flyveblade, arbeiderskrifter og lignende» med sikte på å få gjennomslag for programmet og «sprede opplysning om det nuværende økonomiske systems fordærvselighet».⁶ For det tredje skulle man ved alle valg «kun stemme paa kandidater, som vil virke for gjennomførelsen av arbeiderpartiets program».⁷ Her var det ikke snakk om at partiet selv skulle stille til valg, men kun om at man skulle forsøke å påvirke de kandidater som alt var oppstilt av andre partier og altså virke som en press- og/eller lobbyorganisasjon.

De neste paragrafene omhandlet den konkrete oppbygging av organisasjonen, og dernest fulgte en nærmere angivelse av organisasjonens oppgaver. Blant annet het det at alle foreninger hvert kvartal skulle sende partiledelsen beretning om virksomheten, «samt statistikk over arbeidslønnen for de forskjellige fag, meddelelser om sykepleien og dens

En av de viktigste oppgavene for Arbeiderpartiet etter stiftelsen i 1887, var å organisere arbeiderne i kampen for å bedre lønns- og arbeidsforholdene. Bildet viser vognsmeder og hovslagere hos firmaet Fjeld i Nordbygata i Oslo i 1898.

aarsaker og de sanitære forhold paa de forskjellige arbeidssteder (fabrikker og verksteder) inden distriktet». Sentralledelsen på sin side skulle på grunnlag av det innsendte materialet utarbeide samlede statistikker som skulle sendes foreningene og «bekjendtgjøres i de til partiets raadighet staaende blade, for derigjennem at oplyse om de sande aarsaker til den nu herskende nød og elendighet i samfundet».⁸ Også her var det lønns- og arbeidsforhold som stod i sentrum, altså det som regnes som fagbevegelsens kjerneområder eller hovedsaker. De siste lovparagrafene omhandlet hvordan streikestøttearbeidet skulle drives i praksis.

Men hvis Arbeiderpartiet i utgangspunktet var, og i over ti år hadde virket som, en faglig landsorganisasjon, hvorfor ble det da etablert en ny faglig landsorganisasjon i 1899? Svaret på dette spørsmålet faller i to deler, en organisatorisk knyttet til fagbevegelsens egen utvikling, en politisk knyttet til Arbeiderpartiets utvikling og karakter.

Organisatorisk sett var Arbeiderpartiet som faglig landsorganisasjon i utgangspunktet en overbygning over arbeider- og fagforeninger. Etter hvert som det utover i 1890-årene ble etablert fagforbund, overtok disse

forbundene mye av samordningsarbeidet og streikestøttevirksomheten innen sine respektive fag- eller organisasjonsområder. Dermed ble Arbeiderpartiets oppgaver og virksomhet på dette området kraftig redusert, og partiets betydning for fagbevegelsen tilsvarende mindre på dette felt. På den annen side oppstod det behov for samordning mellom forbundene. Dette lå til grunn for en tilråding fra en skandinavisk arbeiderkongress i 1897 om å organisere en ny faglig landsorganisasjon uavhengig av de respektive sosialdemokratiske partiene. Tilrådingen resulterte i at det ble etablert egne faglige landsorganisasjoner i Sverige og Danmark, og dette utgjorde en tilskyndelse til å få i stand en tilsvarende organisasjon i Norge. Samtidig pågikk det i alle tre skandinaviske land et arbeid for å etablere arbeidsgiverforeninger. Dette arbeidet var godt kjent innen fagbevegelsen og bidro til at det fortonet seg nødvendig å få til en mer spesialisert eller rent faglig organisasjon som en motpart.⁹

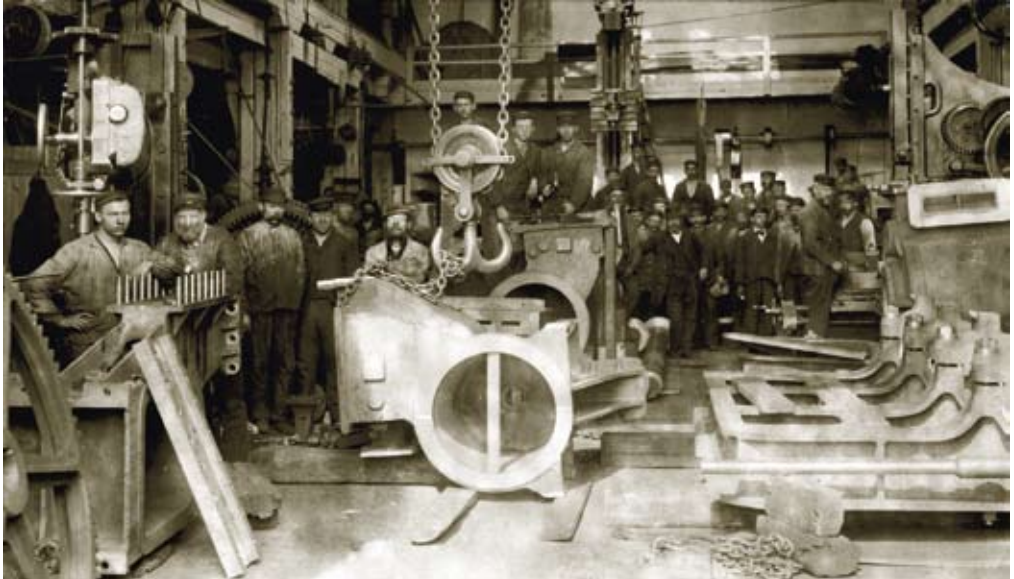
Det ble oppfattet som desto mer nødvendig på grunn av den samtidige utviklingen innen Arbeiderpartiet, som også gjorde partiet mindre egnet som faglig landsorganisasjon. Blant annet som følge av innføringen av alminnelig stemmerett for menn i 1898, begynte partiet å fokusere på og i stigende grad orientere seg mot det parlamentariske systemet. Det skjedde i første omgang som pressgruppe, men etter hvert også ved selv å stille til valg. Det dreide seg om den prosessen som Halvard Lange betegner som utviklingen fra sekt til parti,¹⁰ dvs. om Arbeiderpartiets vei til å bli et parlamentarisk parti mer på linje med Høire og Venstre og med

Ingenting hadde blitt sagt om hvordan produksjonsmidlene skulle sosialiseres og et sosialistisk produksjonssystem innføres.

det eksisterende politiske systemet som hovedvirkefelt. Dermed ble Arbeiderpartiet også mindre egnet som faglig landsorganisasjon.

Fra en annen synsvinkel kan vi i forbindelse med Arbeiderpartiets endrede karakter fra primært å være en faglig landsorganisasjon til å bli et parlamentarisk parti, snakke om den prosessen som blir kalt reformismens inntog i den sosialistiske arbeiderbevegelsen, dvs. om overgangen fra en uklar og udefinert «revolusjonistisk» til en parlamentarisk sosialismestrategi.¹¹ I utgangspunktet hadde ingenting blitt sagt i programmet om hvordan partiets sosialistiske målsetning skulle realiseres. Ingenting hadde blitt sagt om hvordan produksjonsmidlene skulle sosialiseres og et sosialistisk produksjonssystem innføres. Man hadde nøydt seg med å definere som partiets oppgave å bevisstgjøre og organisere arbeiderklassen. Implisitt lå en uklar forestilling om at den bevisstgjorte og organiserte arbeiderklasse skulle utvirke den «revolusjon», hva nå det skulle bety, som måtte til for å etablere et sosialistisk system.

I stedet for denne uklare «revolusjonistiske» sosialismestrategien, slo Arbeiderpartiet i likhet med andre sosialdemokratier henimot århundreskiftet inn på en ny, såkalt reformistisk, politisk strategi for å realisere

Arbeidere i maskinhallen ved Akers mekaniske verksted i Oslo 1898. Sosialisering av produksjonsmidlene var målet i Arbeiderpartiets reformistiske politiske strategi på slutten av 1800-tallet.

det sosialistiske målet. Strategien gikk ut på å vinne parlamentarisk flertall og dermed lovgivningsmakten og bruke den til gradvis å omdanne det kapitalistiske samfunnet til et sosialistisk gjennom reformvedtak i de eksisterende parlamentariske organer. Slike reformer var tenkt både å bedre sosiale forhold under kapitalismen og gradvis redusere kapitalens makt. Det sosialistiske sluttmålet var sosialisering av produksjonsmidlene og et sosialistisk produksjonssystem, dvs. med behovsstyring istedenfor lønnsomhetsstyring av produksjonen. Det dreide seg med andre ord både om en ny taktikk i form av å satse på det parlamentariske systemet for å utvirke sosiale reformer umiddelbart og en ny strategi i form av å se den parlamentariske satsningen som en mulighet til å realisere også det langsiktige sosialistiske målet. Hvordan overgangen til og oppbyggingen av et sosialistisk system skulle foregå i praksis, ble heller ikke nå presisert, men i den grad man hadde forestillinger om dette, var de knyttet til ideer om offentlig drift av økonomiske virksomheter i statlig og kommunal regi.¹² I dette lå også at Arbeiderpartiet i noen grad skiftet fokus fra fagbevegelsen og arbeiderklassen til det parlamentariske systemet og erobringen av et flertall i folket.¹³

Nok et aspekt av den *politiske* forklaringen på at LO ble stiftet, er nettopp Arbeiderpartiets sosialistiske grunnsyn og karakter. Mange fagforeningsfolk mente at det sosialistiske preget ved den etablerte landsorganisasjonen – altså ved Arbeiderpartiet – kunne virke hemmende

på tilslutning til fagbevegelsen fra nye grupper. De fryktet at den sosialistiske profilen skremte potensielle medlemmer og at dette kunne begrense fagbevegelsens vekstmuligheter. Derfor ønsket de en egen faglig landsorganisasjon og gikk inn for dette iallfall fra og med den skandinaviske arbeiderkongressens tilråding i 1897.

Beslutningen om å stifte LO var likevel omstridt. Holtermann Knudsen kjempet for eksempel lenge imot, slik det framgår av sitatet innledningsvis. Og han fulgte opp på selve stiftelsesmøtet med et forslag om at alle fagorganiserte også måtte være medlemmer av Arbeiderpartiet. Det gjaldt å bevare den organisatoriske enheten innen arbeiderbevegelsen. Mønsteret var et vedtak på svensk LOs stiftelseskongress kort tid i forveien. Forslaget ble imidlertid forkastet, og i stedet ble det etter dansk modell vedtatt at Arbeiderpartiet og LO skulle ha gjensidig styre-representasjon. To medlemmer av Arbeiderpartiets sentralstyre skulle sitte i LOs sekretariat, og to av LOs sekretariatsmedlemmer skulle være med i Arbeiderpartiets sentralstyre. Dessuten ble det åpnet for å holde fellesmøter mellom sentralstyre og sekretariat og for at fagforeningene selv kunne vedta å stå kollektivt tilsluttet Arbeiderpartiet.¹⁴ Arbeiderpar-

Arbeiderpartiets landsstyre samlet i 1912. Ved bordenden sitter Christian Holtermann Knudsen flankert av redaktøren i Social-Demokraten Anders Buen (t.v.) og LO-formann og sentralstyremedlem Ole O. Lian.

tiet gjorde et tilsvarende vedtak på sitt landsmøte kort etter og åpnet samtidig for at både LO og De samvirkende fagforeninger i Kristiania kunne være representert på landsmøtet.¹⁵

Dermed var forholdet mellom Arbeiderpartiet og LO for alvor etablert. Hovedmønsteret lå fast i mange år, selv om det i tiden som fulgte gjennomgikk atskillige omskiftelser. Jeg skal i det følgende ta for meg noen av disse. La meg likevel først fastslå at den arbeidsdelingen mellom sosialdemokrati og fagbevegelse som implisitt skjedde med opprettelsen av LO i 1899, inngikk i en internasjonal trend. Blant annet var mønsteret det samme i den sosialdemokratiske arbeiderbevegelsens «moderland» Tyskland¹⁶ samt i Sverige og Danmark. Og igjen er stikkordet reformisme. Arbeidsdelingen mellom en parlamentarisk og en faglig del av arbeiderbevegelsen var en del av reformismens gjennombrudd i den sosialistiske arbeiderbevegelsen. Og reformismens gjennombrudd er på den annen side et hovedelement i arbeiderbevegelsens historie i denne perioden.¹⁷

Etter etableringen av forholdet mellom Arbeiderpartiet og LO i 1899, kan man snakke om en *konsoliderings- og integrasjonsfase* i denne historien fram til 1918. Denne fasen er preget av tre aspekter. Det ene er at Arbeiderpartiet for alvor konsoliderte seg som en parlamentarisk organisasjon og blant annet for første gang ble representert på Stortinget med tre-fire representanter i 1903.

Det andre aspektet er at fagorganisasjonen på sin side i stigende grad søkte å styrke forbindelsen til Arbeiderpartiet, øyensynlig for å skaffe seg innflytelse i parlamentarisk sammenheng i en situasjon hvor Stortinget nå begynte å behandle saker av vital interesse for fagbevegelsen. Uttrykk for fagorganisasjonens nye interesse for å styrke forbindelsen til Arbeiderpartiet var blant annet at Jern- og Metall-formannen Marius Ormestad i 1903 etter en kampvotering på arbeiderpartilandsmøtet, ble valgt til nestformann i partiet.¹⁸ Han ble riktignok «kastet» igjen i 1906 sammen med andre «hyperreformister», som jeg med en lett omskriving av Tranmæl har betegnet dem.¹⁹ Andre uttrykk for fagorganisasjonens nye interesse er at LO i 1905 for første gang innbød Arbeiderpartiet til årets LO-kongress, at LO samme år kritiserte partiet for ikke å ha oppnevnt medlemmer til LO-sekretariatet og at LO-formannen Ole O. Lian i 1909 ble *innvalgt* i Arbeiderpartiets sentralstyre – altså valgt i egen rett som et tillegg til de to LO-oppnevnte sentralstyremedlemmene. I 1912 ble LO-formannen Ole Lian til og med valgt til nestformann i Arbeiderpartiet og i 1915 til stortingsrepresentant. Neste og siste gang en LO-formann ble valgt inn på Stortinget var i 1957, da Konrad Nordahl ble valgt inn.

Til grunn for LOs voksende engasjement i Arbeiderpartiet lå som sagt at Stortinget i denne perioden tok opp til behandling lovgivning av vital

interesse for fagbevegelsen. Det gjaldt for eksempel forslag til en lov til beskyttelse av organisasjonsretten som i stedet endte i en lov til beskyttelse av streikebrytere, en lov om statstilskudd til arbeidsledighetskasser som i sin endelige utforming ble avvist av LO som uakseptabel og det gjaldt først og fremst diskusjonene forut for arbeidstvistloven av 1915.²⁰

Det tredje aspektet når det gjaldt forholdet mellom Arbeiderpartiet og LO i denne perioden, var en framvoksende antireformistisk opposisjon i arbeiderbevegelsen, den såkalte «nye retning» ledet av Kyrre Grepp og Martin Tranmæl. Denne opposisjonen avviste en parlamentarisk sosialis-

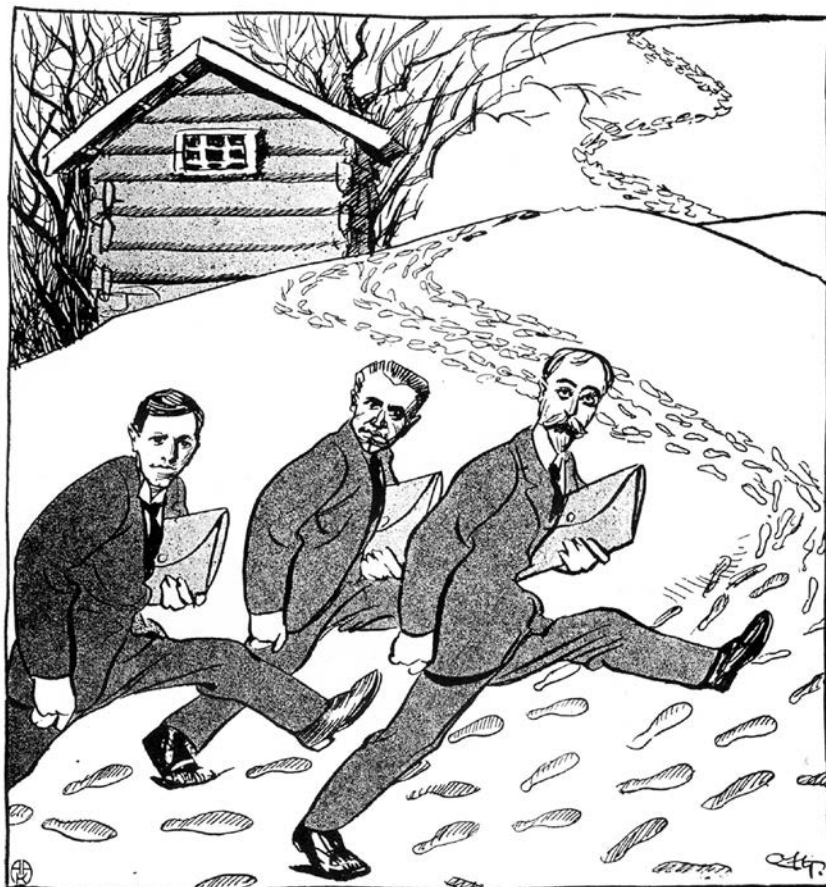
Uansett er poenget at fagorganisasjonen stod i sentrum for den revolusjonære Arbeiderparti-opposisjonens *politiske* strategi, og et tett forhold mellom parti og fagorganisasjon var en taktisk hovedmålsetning i deres politiske budskap.

mest strategi som umulig. De gikk i stedet inn for, som det het, «revolusjonær masseaksjon» som sosialistisk strategi og mente at en slik «revolusjonær masseaksjon» måtte settes i gang og organiseres gjennom fagbevegelsen.²¹

Samtidig var en sentral del av «den nye retning» Fagopposisjonen av 1911, som Martin Tranmæl hadde fått i stand med den hovedmålsetning å «revolusjonere fagbevegelsen», som han sa. Med det mente han å omdanne fagbevegelsen, omlegge dens organisasjonsform og taktikk/politikk og dermed gjøre den i stand til og innstilt på å gjennomføre «revolusjonær masseaksjon» med sikte på en sosialistisk samfunnsomdannelse. Hvordan noe slikt konkret skulle skje i praksis, ble ikke sagt. Uansett er poenget at fagorganisasjonen stod i sentrum for den revolusjonære Arbeiderparti-opposisjonens *politiske* strategi, og et tett forhold mellom parti og fagorganisasjon var en taktisk hovedmålsetning i deres politiske budskap. Fagorganisasjonen var «livsnerven» i arbeiderbevegelsen, som det het. I tråd med Rosa Luxemburg gjaldt det for denne opposisjonen å overkomme skillet mellom parti og fagorganisasjon, å overkomme skillet mellom arbeiderklassens økonomiske og politiske kamp.²²

Da «den nye retning» i en kampvotering på partiets landsmøte i 1918 erobret ledelsen av Arbeiderpartiet, kunne det se ut til at muligheten til å iverksette den revolusjonære politiske strategien kom innen rekkevidde, men den gang ei. LO-formannen Ole Lian reagerte på maktovertakelsen med å bryte LOs forbindelse med partiet. Med de nye politiske konjunkturer som fulgte av revolusjonen i Tyskland i november 1918, kom han riktignok tilbake og samarbeidet parti-fagbevegelse ble gjenopprettet.²³ Men det midlertidige bruddet innvarslet likevel den *oppløsningsfasen* som forholdet mellom LO og Arbeiderpartiet nå gikk inn i.

Med økonomisk krise og politisk reaksjon fra 1920 forsvant de muligheter til revolusjonære framstøt som måtte ha eksistert. Det halvhjertede forsøket med storstreiken 1921 endte i nederlag.²⁴ Nye muligheter

„Revolutionen.“

Tegnet av Otto Hjørt.

Tranmæl.

Grepp.

Der er meget som tyder paa at de nye partiledere vil gaa i de gamles fotspor. Men de tar naturligvis meget længere skridt.

Da den radikale fløyen overtok ledelsen i Arbeiderpartiet, brøt samarbeidet med LO midlertidig sammen. Tegningen er vittighetsbladet «Hvepsen»s kommentar til den nye retningen som viser formannen Kyrre Grepp fulgt av partisekretær Martin Tranmæl og redaktør Olav Schefflo i Social-Demokraten.

meldte seg ikke. Tvert imot ble de ytterligere redusert med et nytt brudd i forholdet mellom Arbeiderpartiet og LO. Begrunnet med partisplittelsene i 1921 og 1923, vedtok LOs representantskap i 1924 å oppsi avtalen om gjensidig styrerepresentasjon med Arbeiderpartiet.²⁵ For hvilket var nå arbeidernes parti? Norges sosialdemokratiske arbeiderparti, Norges Kommunistiske Parti eller Det norske Arbeiderparti? I 1925 fulgte LO-kongressen opp med et vedtak om å tilråde fagforeningene å si opp det kollektive medlemskapet i partiet.²⁶

Dette satte partiledelsen, Oscar Torp og Einar Gerhardsen under Tranmæls førerskap, i en kinkig situasjon. Hvordan kunne man stå for en politisk hovedstrategi knyttet til fagorganisasjonen uten organisatorisk forbindelse til den? Svaret var selvsagt å eliminere årsaken til bruddet, den partipolitiske splittelsen. Initiativet til den politiske samlingen i 1927

Representanter fra Arbeiderpartiet, Norges socialdemokratiske arbeiderparti og LO dannet felleskomiteen som forberedte samlingskongressen i 1927. Fra venstre Jens Teigen, Alfred Madsen, Richard Hansen, Martin Tranmæl, Edvard Bull, Oscar Torp, Halvard Olsen, Magnus Nilssen, Johs. Bergersen, Hans Amundsen, Johs. M. P. Ødegaard og Olav Oksvik.

utgikk fra kretsen om Tranmæl, fra tranmællittene i Arbeiderpartiet.²⁷ Etter min oppfatning var da også hovedmotivet for samlingsviljen deres og dermed for samlingen, å reetablere partiets forbindelse med LO, reetablere det fagligpolitiske samarbeidet, for å bruke dagens terminologi. Det lyktes da også, siden et helt sentralt element i samlingsavtalen var å opprette samarbeidskomiteen mellom Arbeiderpartiet og LO, dvs. en langt tettere forbindelse enn den gamle gjensidige styrerepresentasjonsordningen.²⁸ To enslige Arbeiderparti-svaler i LO-sekretariatet eller to faglige tillitsmenn i sentralstyret kunne lett utlignes eller utmanøvreres av de øvrige i de respektive forsamlinger. To LO-ledere og to Arbeiderparti-ledere i fellesskap i samme komité utgjorde derimot en maktfullkommenhet av et ganske annet kaliber. Det framgikk også tydelig av komiteens personsammensetning fra starten av med Oscar Torp og Martin Tranmæl fra partiet, Halvard Olsen og Johs. M.P. Ødegaard fra LO, så vel de to formennene som to andre helt sentrale ledere.

Samme år som den politiske samlingen kom i stand, i 1927, ble gjenopprettelsen av forholdet mellom parti og fagbevegelse fra Arbeiderpartiets side fulgt opp på LO-kongressen med et forsøk på å erstatte den sittende LO-formannen, Halvard Olsen, med partiformannen Oscar Torp. Halvard Olsen hadde jo gått med Kommunistpartiet i 1923, og selv om han raskt ble ekskludert der, var han grunnleggende skeptisk til en sterk Arbeiderparti-innflytelse i LO. Halvard Olsen var tidligere syndikalist og

Mange tusen mennesker var samlet i massedemonstrasjon utenfor Stortinget til støtte for Arbeiderpartiets og LOs krisekrav som ble lagt fram i april 1932.

må på dette tidspunkt nærmest karakteriseres som en «trade unionist» i klassisk forstand. Og selv om han var en gammel venn av Tranmæl fra Trondhjems-tiden og Fagopposisjonen, var forholdet mellom dem nå lite hjertelig. Tranmæl var blant annet sterkt skeptisk til Halvard Olsens alkoholvaner.²⁹ Fra Tranmæls side later det til at hensikten med å stille Oscar Torp som LO-formannskandidat, først og fremst var å sikre et tettere forhold mellom Arbeiderpartiet og LO. Men samtidig kan det se ut til at han ønsket å rydde plass for Einar Gerhardsen som partiformann, slik Hans Olav Lahlum framholder.³⁰ – Riktignok tapte Oscar Torp avstemningen på LO-kongressen, men det var bare seks(!) stemmers forskjell mellom de to kandidatene.

På LO-kongressen i 1934 lyktes imidlertid en tilsvarende aksjon. Halvard Olsen ble kastet og en mer partiloyal formann, Olav Hindahl, valgt. Noe av begrunnelsen for at han ble kastet, var at LO-formannen ikke hadde framlagt det da aktuelle stridsspørsmålet om lovbestemte avstemningsregler for fagbevegelsen for Samarbeidskomiteen. Den borgerlige pressen omtalte begivenheten som «blodbadet» på LO-kongressen, og brukte store ord som «udemokratisk», «fagforenings-tyranniet» og det som verre var.³¹ Poenget i vår sammenheng er at det var forholdet mellom LO og Arbeiderpartiet som lå til grunn for aksjonen.

Det var den manglende samordning med partiet som utgjorde LO-formannens forsyndelse. Og valget av den nye formann ble en garanti mot liknende forsyndelser framover.

Det var desto viktigere i og med den nye fasen av arbeiderbevegelsens historie, som nå ble innledet med at Arbeiderpartiet i 1935 overtok regjeringsmakten på grunnlag av et såkalt kriseforlik med Bondepartiet.³² Med Johan Nygaardsvold som statsminister la denne regjeringen grunnlaget for over 30 års regjeringssinnhav, for Arbeiderpartiets «storhetstid» og «den sosialdemokratiske orden» i etterkrigstiden.

Til grunn for overtakelsen av regjeringsmakten lå den felles politiske plattform som Arbeiderpartiet og LO utformet i 1930-årene. Det startet med en storstilet felles valgkampssatsing i 1927 til kamp mot de udemokratiske såkalte «arbeiderfiendtlige» lover (bl.a. «tukthusloven») som Stortinget nettopp hadde vedtatt. Det fortsatte med den felles parlamentariske aksjonen «det arbeidende folks krisekrav» av 1931 og med den nye «arbeidsreisingspolitikken» av 1933. På bakgrunn av massearbeidsløsheten og den derav følgende fascismefaren, satte den samlede arbeiderbevegelsen nå alt inn på å skape arbeidsplasser gjennom en dobbelt strategi: for Arbeiderpartiet å erobre regjeringsmakten og bruke den på en ny måte i forhold til næringslivet med sikte på å skape arbeidsplasser, for LO å tilpasse sin tariffpolitikk og faglige politikk for øvrig til denne felles politiske målsetningen «arbeidsreising».³³ Det dreide seg om en tilpasning mellom LOs tariffpolitikk og Arbeiderpartiets økonomiske politikk som også fortsatte utover i etterkrigstiden.

Konklusjon

I et historisk perspektiv kan vi si at forholdet Arbeiderpartiet og LO grunnleggende dreide seg om en og samme organisasjon med en intern

arbeidsdeling. Den gryende fagbevegelsen skapte Arbeiderpartiet som koordinerende organ og sentralledelse med en politisk visjon om arbeiderklassens frigjøring gjennom et sosialistisk samfunnssystem. I fortsettelsen stod Arbeiderpartiet sentralt i den videre oppbygging av fagbevegelsen gjennom agitasjon, rekruttering og organisering av arbeiderklassen, jf. Holtermann Knudsen om Arbeiderpartiet som fagorganisasjonens «mor».

Da så det eksisterende politiske systemet åpnet seg for deltakelse også av arbeiderklassen, grep arbeiderbevegelsen sjansen. Arbeiderpartiet fokuserte på de parlamentariske organer, LO ble stiftet som egen organisasjon og den institusjonelle arbeidsdelingen mellom parti og fagbevegelse ble etablert, en arbeidsdeling som har fortsatt inn i vår tid, uansett de vekslende former. Spiss-

I et historisk perspektiv kan vi si at forholdet Arbeiderpartiet og LO grunnleggende dreide seg om en og samme organisasjon med en intern arbeidsdeling.

formulert kan vi si at fagorganisasjonen eller LO, om man vil, opp gjennom årene har deltatt i kamp om og utøvelse av parlamentarisk makt og statsstyring gjennom Arbeiderpartiet. Og om vi forlater Holtermann Knudsens mor-barn-bilde, kan vi se Arbeiderpartiet og LO som siamesiske tvillinger som etter en vellykket adskillelsesoperasjon fortsatte å fungere som eneggede tvillinger.

Av hva slags karakter er så dette forholdet? Slik jeg vurderer det, representerer LO landets største folkebevegelse. I et slikt perspektiv kan LOs forbindelse til Arbeiderpartiet ses som en kanal til politisk innflytelse for denne bevegelsen, dvs. for brede lag av folket med færre ressurser til å gjøre seg gjeldende enn mange av oss andre. «Votes count, resources decide,» sa Rokkan.³⁴ Tvillingforholdet mellom Arbeiderpartiet og LO kan sånn sett sies å modifisere en samfunnsmessig ulikefordeling av ressurser og makt.

Noter

- 1 I Arbeiderpartiets første mer omfattende program av 1891, utformet på grunnlag av det tyske sosialdemokratis Erfurt-program samme år, ble den sosialistiske målsetningen begrunnet og formulert slik: «Grundaarsaken til den sociale elendighet, aandelige underkuelse og politiske avhengighed er det forhold at arbeidsmidlerne (grund, jord, bjergverker, gruber, samfærdselsmidler, maskiner og verktøi) er overgaat til at bli et faatal samfundsmedlemmers enebesiddelse. Det norske Arbeiderparti som har sat sig arbeiderklassens befrielse som maal, tilstræper derfor arbeidsmidlernes overgang til samfundets fælleseiendom og produktionen forandret fra kapitalistisk til socialistisk.» Det norske Arbeiderparti, Landsmøtebeslutninger 1887–1909, samlet og ordnet av Olav Kringen, Kristiania 1910: 12.
- 2 Jens Arup Seip, *Fra embedsmannsstat til ettpartistat og andre essays*. 1963: 24.
- 3 Kringen 1910: 2.
- 4 I en samtidig resolusjon framgikk det at «almindelig stemmeret» også innbefattet kvinnestemmeretten. Ibid: 4.
- 5 I 1888 ble streikestøttepunktet i programmet strøket som «overflødig». Retningslinjene for hvordan streikestøtte skulle gis, ble imidlertid videreført i vedtektene. For øvrig ble tilføyd i programmet et punkt om statlig alderspensjon for «ubemidlede», et punkt om offentlig «fri og fælles undervisning», et punkt om «gratis og offentlig retspleie» og et punkt om «entreprenant- og anbudsuvæsenets avskaffelse». Ibid: 6.
- 6 I 1888 ble dette endret til «sprede oplysning om de nuværende særlig for arbeiderne fordærlige samfundsforhold». Ibid: 6.
- 7 Ibid: 2. I 1888 ble dette strøket.
- 8 Ibid: 3. I 1888 ble statistikkpunktet utdypet til å gjelde «medlemstallet, arbeidslønnen, arbeidstiden, sykkeligheten og dødsårsakerne, samt om hvormange medlemmer der er stemmeberettigede».
- 9 Gunnar Ousland, *Fra avmakt til stormakt 1870–1920*, bd. 1 i *Fagorganisasjonen i Norge*, 1949: 196–202, 206
- 10 Halvard Lange, *Fra sekt til parti. Det norske Arbeiderpartis organisasjonsmessige og politiske utvikling fra 1891 til 1902*. 1962.

- 11 Jorunn Bjørgum, Fagopposisjonen av 1911, *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie* 1, 1976: 65–68, jf. Jorunn Bjørgum, Unionsoppløsningen og radikaliseringsen av norsk arbeiderbevegelse, *Arbeiderhistorie* 2005: 33–34.
- 12 Symptomatisk i den forbindelse var at følgende formulering fra 1891-programmet ble utelatt i 1901-programmet: «Med den saakaldte statssocialisme der sætter staten i den private arbeidsskjøpers sted, har arbeiderpartiet intet at bestille.» Tilsvarende ble dette punktet tatt inn i programmet: «Statens og kommunens successive overtagelse av produktive virksomheter, hvorved de offentlige inntægter kan forøkes eller befolkningens utgifter formindskes.» Kringen 1910:12, 57, 59.
- 13 I Arbeiderpartiets program av 1891 hadde målet vært «arbeiderklassens befrielse». I programmet av 1901 var det «folkets økonomiske frigjørelse». I 1891 het det «arbeidsmidlernes overgang til samfundets fælleseiendom og produktionen forandret fra kapitalistisk til socialistisk». I 1901 ble dette til «jordens, arbeids- og samfærdselsmidlernes overgang til *folkets* fællesei, overførelse av produktionens ledelse til samfundet og en retfærdig fordeling av *nationens* arbeidsutbytte derigjennem varetat av det *offentlige*». Endelige stod Arbeiderpartiet i 1891-programmet som representant «ikke blot for *lønsarbeidere*, men for alle undertrygte, for alle fordringer, som er egnet til at forbedre folkets stilling i almindelighet og arbeidernes i særdeleshed». I 1901 ble det vist til «ikke bare lønsarbeidere, men ogsaa alle mindre bemidlede handelsfolks, industridrivendes og jordbrukeres interesser» og partiet så seg som «repræsentant for alle undertrykte». Kringen 1910: 12, 57, uth. av forf. Kringen tidfester Arbeiderpartiets oppgivelse av sin faglige orientering til landsmøtet i 1898. Lange mener også at det var dette landsmøtet som markerte partiets overgang til et «normalt» parlamentarisk parti. Kringen 1910: 48, Lange: 26, 30, 69, 94, 97, 121–122, 145 og 205.
- 14 Ousland 1, 1949: 203–215, jf. Lange 1962: 144–146, 199, 202. Også svensk LO avvirket snart ordningen med obligatorisk medlemskap og gikk over til den danske og norske modell. Ousland 1, 1949: 200–202.
- 15 Kringen 1910: 51–52.
- 16 For en datidig kritikk av dette, jf. Rosa Luxemburg, Massestreik, parti og fagorganisasjon (1906), *Skrifter i utvalg* 1, 1973: 163–167, jf. Einhart Lorenz, Marxistiske teorier om fagbevegelsen, *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie* 1, 1977: 186–190.
- 17 Se for eksempel Seppo Hentilä, Orsaker till reformismens genombrott i svensk Socialdemokrati, *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia*, nr. 5, Lund 1974, jf. Seppo Hentilä, *Den svenska arbetarklassen och reformismens genombrott i SAP före 1914. Arbetarklassens ställning, strategi och ideologi*, Forssa 1979, Hentilä opererer med et litt annet reformismebegrep, men reformismens gjennombrudd er også for ham et hovedaspekt ved denne perioden i arbeiderbevegelsens historie.
- 18 Kringen 1910: 72, Aksel Zachariassen, *På forpost. Oslo Arbeidersamfund 100 år 1864–1964*. 1964: 277–278.
- 19 Jorunn Bjørgum, *Martin Tranmæl og radikaliseringsen av norsk arbeiderbevegelse 1906–1918*. 1996: 41–49, jf. Jorunn Bjørgum 2005: 31, 34.
- 20 Ousland 1, 1949: 471 f, 491 f.
- 21 Jorunn Bjørgum, 1996.
- 22 Rosa Luxemburg 1973: 164–165.
- 23 LO-representanten gjeninntrådte i Arbeiderpartiets sentralstyre og de to organisasjonene utsendte et såkalt fellesmanifest 29. november. Manifestet ble innledet med en politisk begrunnelse for gjenopptakelsen av samarbeidet: «Den revolutionære reising ute i Europa aapner muligheten

- for at den dag ikke er fjern, da de hovedkrav som de organiserte arbeidere i Norge har reist gjennom Arbeiderpartiets prinsipielle program er modne til gjennomførelse. – Det er derfor nu av den største betydning, at der overalt i landet igangsættes et energisk arbeide for at sprede kundskap om de socialistiske grundlinjer, som er opstukket i dette program, og for at samle hele arbeiderklassen inden de faglige og politiske organisationer til samlet og enig fremrykning.» DNA beretn. 1918: 35.
- 24 Jf. Synnøve Aarseth, «Den nye retning» og storstreiken i 1921, Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo 1976, jfr. Synnøve Aarseth Barder, «Storstreiken i 1921», *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie* 1, 1977
 - 25 Gunnar Ousland, *De store kampåra*, bd. 2, i Fagorganisasjonen i Norge, 1949: 240–242.
 - 26 Ibid.: 246–247.
 - 27 Det skjedde gjennom et forslag fra en tranmællitt i Bygningsarbeiderforbundets landsstyre i januar 1926 om å henstille til LOs sekretariat å sammenkalle en konferanse av de tre arbeiderpartier «til drøftelse av en organisasjonsform, som partiene kan godkjenne». Henstillingen ble tatt til følge av sekretariatet, og dermed ble den prosess innledet som førte til samlingen mellom Arbeiderpartiet og Norges sosialdemokratiske Arbeiderparti i januar 1927. Ousland 2, 1949: 248 f.
 - 28 I vedtaket om dette het det blant annet: «En sterk og samlende fagorganisasjon er en uavviselig forutsetning for at der kan føres en effektiv klassekamp – så vel for de faglige oppgaver som for den videregående sosialisering. (...) Partiet anerkjenner fagorganisasjonens suverenitet på sitt område (...) I full anerkjennelse av denne suverenitet forutsetter partiet et saklig samarbeide med fagorganisasjonen i alle socialpolitiske spørsmål av felles interesse. Under hele den økonomiske, sociale og politiske fremrykning som arbeiderklassen bare kan foreta når den faglige og politiske bevegelse arbeider hånd i hånd, ser partiet i fagorganisasjonen sin beste og mektigste forbundsfelle. (...) Under forutsetning av at fagorganisasjonen er enig i et samarbeide på grunnlag av et gjensidig tillits- og likestillethetsforhold uttaler samlingskongressen, at samarbeidet formidles foreløpig best ved en samarbeidskomité, valgt av og blandt de to organisasjoners styrer. Komiteen består av fire medlemmer. Denne komité får som oppdrag å behandle alle fellesspørsmål av interesse, og fremkomme med forslag for de respektive styrer.» DNA, Samlingskongressen, protokoll 1927: 74–75.
 - 29 Jf. Jorunn Bjørgum, «Halvard Olsen» i *Norsk Biografisk Leksikon* bind 7 2003: 139–140.
 - 30 Hans Olav Lahlum, *Oscar Torp. En politisk biografi* 2007: 85–86.
 - 31 Jf. Kari Østvedt, *Fagkongressen i 1934*, hovedoppgave 1971, Jardar Seim, *Hvordan Hovedavtalen av 1935 ble til: Staten, organisasjonen og arbeidsfreden 1930–35* 1972, Jorunn Bjørgum, «Forholdet LO-NAF 1899–1940», *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie* 2, 1985: 102 f.
 - 32 Edv. Bull d.y., «Kriseforliket mellom Bondepartiet og Det norske Arbeiderparti i 1935». *Historisk tidsskrift* 39, 1960, jf. Jorunn Bjørgum, *Venstre og kriseforliket. Landbrukspolitik og parlamentarisk spill 1934–1935*, 1970.
 - 33 Gunnar Ousland, *Fra verkstedet til samfunnet*, bd.3 i *Fagorganisasjonen i Norge*, 1949: 94–184, 423–476, Jorunn Bjørgum et.al., *Krisen og arbeiderbevegelsen*, i *Kriser och krispolitik. Mötesrapport til det nordiske historikermötet i Uppsala i 1974*. Uppsala 1974.
 - 34 Stein Rokkan, *Norway: Numerical Democracy and Corporate Pluralism*, i *R.A. Dahl, Political Oppositions in Western Democracies*, 1966: 105, jf. Ottar Dahl et. al., *Makt og motiv. Et festskrift til Jens Arup Seip*, 1975: 216.